

УДК 81'286'342.42'355(478)

ВИМОВА ЗВУКОСПОЛУК РЕСПОНДЕНТАМИ-УКРАЇНЦЯМИ ПОЛІЛІНГВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ: НОРМА ТА ДЕВІАЦІЇ

У статті зроблена спроба виявлення, аналізу та опису девіацій, що виникають у результаті порушення норм орфоєпії, зокрема спрощення в групах приголосних, вимови свистячих перед шиплячими та навпаки, а також передньоязикових [d], [t] перед свистячими та шиплячими. На основі соціопитування (запис на аудіоносії) виокремлено стійкі та слабкі норми вимови, указано важливі вимовні проблеми та їхня органічність, що засвідчена історією. Соціопитування проведено в Придністровському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (м. Тирасполь).

Ключові слова: соціопитування, стійкі та слабкі норми вимови, девіації, свистячі, шиплячі, передньоязикові [d], [t], спрощення в групах приголосних, Придністров'я.

Проблема мовної норми – одна з найактуальніших і найскладніших у сучасній лінгвістиці. Це історично сформований, вироблений літературною традицією і суспільно усвідомлений стандарт, який регулює мовленнєву діяльність у її типових функціонально-комунікативних різновидах (Matwijas 65). Безперечно, норма має важливе суспільне значення: вона захищає національну мову від того, що привнесло в неї все випадкове, відсіває приватне, залишаючи загальне та головне (Plyusch 113). Для досягнення комунікативної мети – порозуміння – С. Я. Єрмоленко виділяє прагматичну мовну норму, з поняттям якої корелюють поняття слабкої та сильної мовної норми (“Literaturna norma i movna praktyka” 265-266). Слабка чи нестійка мовна норма, безперечно, пов'язана з регулярними відхиленнями від кодифікованих правил і найбільше простежується в усному мовленні.

Мовні норми порушують мовні помилки. Помилка або девіація за М. Горбаневським – це відхилення від загальноприйнятих, рекомендованих нормами літературної мови, правил використання слів, словосполучень та речень. Правила ці формуються історично під впливом двох умов – системних закономірностей мовного устрою та деякого набору умовностей, що стосуються утворення і вимови окремих форм, слів та цілих виразів (Gorbanevskij, Karaulov, Shaklein 112).

Одним із результатів функційно-комунікативної зорієнтованості сучасної лінгвістики є підвищення інтересу дослідників до особливостей процесу спілкування, породження й сприйняття мовлення, зокрема до різноманітних помилок, відхилень від норм, тобто так званого “негативного мовного матеріалу” [Batevych 5]. Проблему мовних девіацій, помилок та їх прагматичну сутність сьогодні розробляють такі відомі науковці, як Ю. Апресян, Ф. Бацевич, Т. Булигіна, І. Кобозева, Т. Космеда, О. Кубрякова, О. Кукушкіна, Н. Лауфер. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки створено концепції, за якими помилки досліджуються задля удосконалення мовлення, підвищення рівня грамотності мовців (Н. Бабич, М. Волощак, Н. Непійвода) (Babych; Voloshchak; Nepiyvoda).

Сьогодні існує багато праць, спрямованих на підвищення культури спілкування й культури української мови, наприклад праці О. Пономарева, О. Сербенської, Н. Бабич, С. Єрмоленко, С. Караванського, М. Пентиліук, Г. Волкотруб, О. Горбул, О. Кубрак, Т. Чмут, С. Шевчук та ін. Українську школу орфоєпії представляють Н. Тоцька, М. Жовтобрюх, М. Наконечний, М. Фащенко.

Фіксація випадків порушення кодифікованої норми дає змогу бачити доцільну кодифікацію тих чи інших мовних одиниць та вплив різних чинників на обґрунтоване нормування. Так, порушення норм орфоєпії можуть зумовлюватися впливом правопису на вимову, своєрідним тиском діалектних фонетичних систем, взаємонакладанням орфоєпічних норм за умов білінгвізму тощо. Навчання правильної вимови необхідне такою ж мірою, як орфографії та граматики. Передусім це стосується мовленнєвої практики молоді в різних сферах діяльності, адже, як відомо, носії української мови порушують орфоєпічні норми, ігнорують їх, тому опис мовлення сучасної молоді, зокрема особливостей її вимови – проблема центральна і надалі актуальна.

Мета нашого дослідження – проаналізувати типові помилки вимови звукосполук у мовленні студентів Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка, обґрунтувавши у відсотках рівень володіння кодифікованими нормами респондентами-українцями, та показати історичні корені норми на основі першодруків писемних пам'яток. Наше завдання – виявити помилки при вимові звукосполук у мовленні студентів Придністров'я, порівняти рівень володіння нормами вимови звукокомплексів студентами ПДУ імені Т. Г. Шевченка (Придністров'я) та ОНУ імені І. І. Мечникова (Україна), провести паралелі між сучасною українською вимовою та пам'ятками, у яких зафіксовано ті зміни. Об'єкт дослідження: українське усне мовлення молоді, зокрема його орфоєпічна нормативність. Предметом дослідження є володіння орфоєпічними нормами сучасної української мови, зокрема орфоєпією звукосполук (спрощення в групах приголосних, вимова свистячих перед шиплячими та навпаки, а також передньоязикових [d], [t] перед свистячими та шиплячими). Попередниками у дослідженні окремих питань проблеми – передусім соціофонетичного опису українського мовлення – можна назвати Н. І. Тоцьку, Л. І. Прокопову (Prokорова, Totska), М. М. Фащенко (Fashchenko).

Норми вимови сьогодні, на жаль, ігноровані, про що свідчать численні мовленнєві девіації респондентів. Опитування проводилося серед студентів різних курсів та різних факультетів Придністровського

державного університету імені Т. Г. Шевченка. Респондентами стали 50 (таку кількість обирали й для соціопитування в різних регіонах України) студентів-українців міста Тирасполь, які спілкуються в сім'ї українською мовою. Придністров'я – це полілінгвальний простір, де функціонують три офіційні мови – українська, російська та молдавська, згідно з переписом 2009 року українці становлять 33 % національного складу.

У мовному потоці звуки виступають не відокремлено, а разом, тому вони взаємодіють один із одним й уподібнюються. Шиплячі приголосні перед свистячими внаслідок регресивної асиміляції за місцем творення змінюються на свистячі: *бачишся* [бачис':а], *запорожці* [запороз'ц'і], *водиці* [водиц'і], *каці* [кац'і]. Свистячий приголосний перед шиплячим є слабким і зазнає змін – звучить як шиплячий: *безжалісний* [бе'ж:ал'існий], *рожжарений* [рож:аре'ний], *віднісиш* [в'ідн'іш:у]. Передньоязиковий приголосний [д] перед свистячими внаслідок регресивної асиміляції за способом творення змінюється на свистячий [дз], а за способом і місцем творення - на шиплячий африкат [дж]: [д] + [с] → [дзс]; [д] + [ц] → [дзц]; [д] + [ш] → [джш]; [д] + [ч] → [джч]; [д] + [ж] → [джж]; [д] + [з] → [дзз]; [д] + [жз] → [джз:] (Bondar, Karpenko, Mykutyń-Druzhynets 125).

У мовленні студентів Придністров'я простежується уподібнення свистячих шиплячим: 74 % респондентів підтверджують загальноприйняті кодифіковані норми при вимові слова *жити* [ш:іті] (але [сшіті] - 12%, [зііті] - 14%); 62% - при вимові слова *зчарувати* [шчарува'ті] (але [счарува'ті] - 12%, [зчарува'ті] - 26%); 86 % – при вимові слова *житися* [ж:іті'с/а] (але 14% – [зжіті'с/а]), 64% – при вимові слова *з джерела* [ждже'ре'ла] (але [здже'ре'ла] - 12%, [здже'ре'ла] - 10%, [зджер'ла] - 14%, простежуються й акцентні проблеми); 90% – при вимові слова *розжитися* [рож:іті'с/а] (але [розжіті'с/а] - 10%). У мовленні студентів України (соціопитування було проведено серед студентів філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова) спостерігається асиміляція свистячих шиплячими: 80% респондентів підтверджують загальноприйняті кодифіковані норми: *принісиш* [прін'іш:у], *Парасчин* [парашчи'н], *вивізиш* [віві'іжшш], *мотузчин* [мо'тужчи'н], *зжувати* [ж:ува'ті] (Druzhynets', "Sotsiofonetychnyy opus" 116). Як бачимо, рівень володіння цією нормою дещо вищий у студентів українського вишу.

Кодифіковані норми вимови, які формувалися у тісному зв'язку з орфографічними, простежуються ще в рукописах, першодруках старої та давньоукраїнської літературної мови. Можемо провести паралелі між сучасною українською вимовою та пам'ятками, у яких зафіксовано ті зміни, які відбувалися в мовленні і які становлять тепер орфоепічну норму. Наслідки асиміляції свистячого перед шиплячим засвідчують писемні пам'ятки XII-XIV ст.: *ижъженуть* (Єв. 1270, 20). Асиміляція свистячого перед наступним шиплячим відбита й у літописі С. Величка: *рожжаковало* (187), у фразеологічній збірці К. Зиновієва: *ро(ш)чину* (235) (Mykutyń, "Kodyfikovana vumova zvukospoluk" 183). Асиміляція свистячого перед шиплячим майже не фіксується Т. Шевченком: *несчулась* (90, I), *близченько* (170, II), *розчиняють* (170, II), але *близченько* (61, I), *Волощині* (26, II). Частково передавалась вимова свистячого перед шиплячим як шиплячого: у граматиці О. Павловського: *рожалувався* (83), у словнику П. Білецького-Носенка: *дзижчати* (115). Послідовно фіксується асиміляція свистячого приголосного перед шиплячим у «Марусі» Г. Квітки-Основ'яненка: *прыншш* (37); у «Кобзарі» Є. Гребінки: *пидъжжае* (97), *зыжжае* (98) (Druzhynets', "Usne movlennya" 50). Отже, у писемних пам'ятках переважає закріплена на письмі асиміляція свистячого перед шиплячим.

Соціопитування в Придністров'ї показало, що дотримуються норм вимови шиплячих перед свистячими і правильно вимовляють слово *книжці* [книжц'і] 66% студентів, інші допустили помилки: [книшц'і] - 16%, [книшц'і] - 18%. Крім відсутності уподібнення внаслідок асиміляції, можемо спостерігати оглушення дзвінкого, що також є грубим порушенням норми. 85 % студентів українського відділення ОНУ імені І. І. Мечникова вимовляють правильно шиплячі перед свистячими в усіх запропонованих словах, а саме: *дивуєшся* [ди'вуж'є'с':а], *милюєшся* [ми'луж'є'с':а], *зв'яжся* [зв'яз'с':а], *мор'бчя* [мор'бч'с':а], *дошш* [д'бс'ц'і], *смужш* [смужц'і], *хусточці* [хустоц'і]. У слові *дошш* допускали регресивну асиміляцію за дзвінкістю без уподібнення до свистячого: [д'бжц'і] замість [д'бс'ц'і]. В інших прикладах слів спостерігаємо наступне: [жс'] замість [з'с'], [чс'] замість [ц'с'], [ж ц'] замість [з'ц'], [чц'] замість [ц'ц'] (Druzhynets', "Sotsiofonetychnyy opus" 117). Дещо краще цією нормою володіють студенти Півдня України.

Зрідка фіксується у писемних пам'ятках вимова шиплячого [ж] перед свистячим як свистячого: у рукописах Т. Г. Шевченка – *Запорожці* (33, I; 16, II), *запорозці* (45, II; 47, II). Яскраво представлена ця особливість у П. Куліша: *запорозці* (3), *запорозцямь* (5), *книшці* (157, II). Абсолютно послідовно передається у Т. Шевченка асиміляція шиплячого [ш] наступним м'яким свистячим [с']: *смієшся* (393, I), *радішся* (393, I), вимова [чц'] як [ц']: *вкупощи* (33, I), *хатинощи* (73, I). Асиміляція шиплячого перед свистячим фіксується в граматиці О. Павловського: *печурошці* (82), у творах П. Куліша: *рішці* (2), *довідаєшся* (57). Асиміляція шиплячого [ш] наступним м'яким свистячим [с'] передається послідовно в «Марусі» Г. Квітки-Основ'яненка: *неоглядышся* (29), *незчуєшся* (29) та в «Кобзарі» П. Гулака-Артемівського: *товчешся* (18), *повернешся* (22) (Druzhynets', "Usne movlennya" 51).

Асиміляцію передньоязикового приголосного [д] перед свистячим продемонстрували правильно як [дз] лише 16% студентів Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка – *від дзвінка* [в'ідз':v'інка], 54% оглушують кінцевий дзвінкий префікса – [v'itdз'v'інка], 20% вимовляють відповідно до орфографічних норм – [v'iddз'v'інка]; зі словом *відзнака* [v'iddз'v'інка] теж виникли проблеми: тільки 20%

респондентів прочитали його правильно, 65% студентів оглушили кінцевий приголосний префікса – [v'itznáka], 15% інформантів врахували правописні норми – [v'idznáka]. У слові *відсвяткувати* [v'idz'c'w'átkuwatu] 14% молоді дотримались рамок правильної вимови, а 86% допустили помилку – [v'idsw'átkuwatu]. Зі словом [v'idz'č'v'ístu] виникло менше труднощів: дотримуються норм вимови – 36% респондентів, хоч 15% опираються на норми орфографії, а 49% підкреслюють неволодіння орфоепічною нормою.

Африкатизація [т'], [д] засвідчується в літературній мові порівняно пізно, і то зрідка з початку XVIII століття: *людзского* (250), *вернеця* (240), *людзкості* в фразеологічній збірці Климентія Зіновієва (Мукутун, "Vidbytta narodnoho movlennia" 158). Значно переважають традиційні написання. Африкатизація [д] перед наступним свистячим приголосним у досліджуваних історичних джерелах не передається: у П. Куліша – *громадську, людцями*; у словнику П. Білецького-Носенка – *людськость*. У рукописах Т. Шевченка відповідна мовна норма теж не відбита: *людського, людського* (Мукутун, "Kodyfikovana vumova zvukospoluk" 183), отже, цю норму відносимо до нестійкої.

За свідченням М. Фащенко, із 15 студентів першого курсу набору 1998 року правильну вимову слів *порадься* та *підживити* не зафіксував ніхто, в основному вимова ототожнювалась з написанням (Fashchenko 375). Такі девіації можемо спостерігати й зараз, однак після вивчення орфоєпії студенти I курсу ОНУ імені І. І. Мечникова асиміляцію передньоязикового приголосного [д] перед свистячим продемонстрували правильно як [дз] лише 50% студентів філологічного факультету, асиміляцію передньоязикового приголосного [д] перед шиплячим – як [дж] – лише 30% (Druzhynets', "Sotsiofonetychnyy opys" 119). Слово *відчистити* в ПДУ ім. Т. Г. Шевченка [v'idžč'ístu'ítu] вимовили правильно 14% респондентів, 70% ототожнюють вимову з написанням – [v'idč'ístu'ítu], 16% оглушують кінцевий префікса – [v'itč'ístu'ítu]. Зі словом *віджати* [v'idžž'átu] справились студенти краще: 18% прочитали правильно, 32% допустили помилку [v'idž:átu], а 50% оглушили кінцевий приголосний префікса – [v'itž'átu]. Найкращі результати студенти показали при вимові слова *відшукати* [v'idž'isukatu] – 22%, 78% прочитали неправильно [v'idš'isukatu], [v'itš'isukatu]. Оглушення дзвінких, які мають уподібнюватися, є типовою помилкою для всіх учасників опитування. Африкатизація [т], [д] загалом є найменш засвоєним орфоепічним явищем (Ногрунуч 31), оскільки вона відноситься до слабких норм української літературної мови.

Приголосний [т] перед [с], [ц], [ч], [ш] за нормами орфоєпії вимовляється відповідно як [ц], [ц:], [ч:], [чш]: [kv'ich:atu], [kor'itc:e], а [т'] [с'] як [ц':]: [sm'ije'č':a], [v'itaje'č':a]. 80% студентів філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова вимовляють правильно, тоді як майже всі школярі демонструють наступну вимову: [brátst'wo], [kor'itc'e], відповідно до написаного (Druzhynets', "Sotsiofonetychnyy opys" 118). У мовленні студентів Придністров'я спостерігається уподібнення [т] перед наступним шиплячим: 84% респондентів підтверджують загальноприйняті кодифіковані норми при вимові слова [c'ich:átka], 92% – при вимові слова [koróč'is'ij], 84% – при вимові слова [bagáč'is'ij]. Однак у слові *отже* ([óðž'jeⁿ]) асиміляцію за місцем творення і способом не відтворив ніхто, 22% респондентів відбивають асиміляцію за дзвінкністю [óðž'e], решта інформантів опираються на правописні норми. Написання типу *квічати* зустрічається в рукописах Т. Г. Шевченка і спирається на діалектну основу, сучасна українська літературна мова теж знає асиміляцію в групі приголосних [тч], але орфоепічною нормою є для неї вимова нестягненого, а подовженого [ч]: [kv'ich:atu] (Druzhynets', "Usne movlennya" 52).

Слово *студентський* [studén's'kiŭ] правильно вимовили – 88% студентів, 12% все ж таки не відбивають спрощення в групах приголосних і допустили помилку при вимові: *студентський* [studén'č'kiŭ]. У писемних пам'ятках спрощення передається непослідовно: у рукописах Т. Шевченка – *серце* (4, I), але *щастливимь* (238, I), у П. Білецького-Носенка – *пидвластный* (279), але *серце* (32, 5), у П. Куліша – *чесне* (34, 1862), але *користне* (83), у повісті «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка – *чесныи* (67), але *щаслива* (44) (Druzhynets', "Usne movlennya" 53).

Отже, сучасна молодь Придністров'я переважно відбиває спрощення в групах приголосних, дотримується двох законів орфоєпії – *вимови свистячих перед шиплячими* та навпаки, зокрема 74% студентів Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка *володіють нормами вимови свистячих перед шиплячими*, 66% – *шиплячих перед свистячим*, однак найбільше труднощі виникають при вимові [д] перед свистячими та шиплячими. Останньою нормою володіють тільки студенти-філологи спеціальності українська мова та література, та й то не всі, тому її відносно до нестійких, найчастіше порушуваних. Рівень володіння нестійкими нормами орфоєпії, як бачимо на основі соціопитування, децю вищий у студентів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Ті ж вимовні особливості звукосполук, що не фіксувалися в пам'ятках або фіксувалися зрідка, хоча й стали нині орфоепічними, належать до нестійких, найчастіше порушуваних.

Перспектива подальших досліджень – вивчення девіацій в інших нестійких нормах орфоєпії, зокрема при вимові приголосних, голосних та звукосполук, що не ввійшли в репрезентоване дослідження.

References

Babych, Nadija. *Osnovy kultury movlennia (The basis of cultural Speech)*. Lviv: Svit, 1990. Print.

Batsevych, Florij. *Osnovy komunikatyvnoi deviatolohii: [monohr.] (Basics of communicative deviatology: [monogr.])*. Lviv: Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsion. universytetu, 2000. Print.

Bondar, Oleksandr, and Yuriy Karpenko, and Marija Mykytyn-Druzhynets. *Suchasna ukrainska mova: Fonetyka. Fonolohija. Orfoepija. Hrafika. Orfohrafija. Leksykologhija. Leksykohrafija (Contemporary Ukrainian language: Phonetics. Phonemics. Orthoepy. Graphics. Spelling. Lexicology. Lexicography)*. Kyiv: VTs «Akademiiia», 2006. Print.

Voloshchak, Marija. *Npravylno – pravylno: dovidnyk z ukrainskoho slovovzhyvannia: za materialamy zasobiv masovoi informatsii (Wrong-right: a reference book on Ukrainian usage of vocabulary: on the materials of the media)*. Kyiv: VTs «Prosvita», 2000. Print.

Gorbanevskij, Mihail, and Jurij Karaulov, and Viktor Shaklein. *Ne govori shershavym jazykom. O narushenijah norm literaturnoj rechi v jelektronnyh i pechatnyh SMI (Do not speak a rough language. About violations of the norms of literary speech in the electronic and print media)*. Moskva: Galerija, 2000. Print.

Gorpinich, Vladimir. *Russko-ukrainskij orfojepicheskij slovar'(Russian-Ukrainian spelling dictionary)*. Kyiv: Osvita, 1992. Print.

Druzhynets', Marija. “Sotsiofonetychnyy opys ukrayins'koho movlennya suchasnoyi molodi (shyplyachi – svystyachi, yikh pre- ta postpozytsiya) (Social and phonetic description of Ukrainian pronunciation of modern youth (sizzling – whistling sounds, their pre- and post-position)”. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva (Notes on Ukrainian Linguistics)*. Odesa, 2016 (23): 114-121. Print.

Druzhynets', Marija. “Usne movlennya za rukopysamy ta pershodrukamy T.H.Shevchenka (Oral speech for manuscripts and T.Shevchenkos first-hand printers).” *Suchasna movna sytuatsiya v Prydnistrov"yi (Modern linguistic situation in Transdnistria)*. Tyraspol', 2015. 45-55. Print.

Literaturna norma i movna praktyka: [monohrafiya] (Literaturna rate and language practice [monograph]) / S. Ya. Yermolenko, S. P. Bybyk, T. A. Kots', H. M. Syuta, S. H. Chemerkin / [za red. S. Ya. Yermolenko]. Nizhyn: Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf», 2013. Print.

Matvias, Ivan. *Ukrayins'ka mova i yiyyi hovory (Ukrainian Language I speak it)*. Kyiv: Nauk. dumka, 1990. Print.

Mykytyn, Marija. “Vidbytta narodnoho movlennia u folkloranii zbirtsi «Virshi. Prypovisty [abo te(zh) prysloviia] pospolytynie...» Klymentija Zinovijeva (Reflection of national speech in folklore collection Klymentij Zynov'ev "Poems. Proverbs of Commonwealth".) *Mova ta styl ukrainskoho folkloru (Language and style of Ukrainian folklore)*. Kyiv, 1996. 154—160. Print.

Mykytyn, Marija. “Kodyfikovana vymova zvukospoluk u pamiatkakh XIX st. (A codified pronunciation of sound combinations in the monuments of the nineteenth century).” *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva (Notes on Ukrainian Linguistics)*. Odesa, 2003(12): 180 – 188. Print.

Plyusch, Pavlo. *History of Ukrainian literary language*. Kyiv: Vyshcha shkola, 1971. Print.

Nepyvoda, Natalija. *Sam sobi redaktor: Poradnyk z ukrainskoi movy (Editor oneself: Ukrainian language adviser)*. Kyiv: Ukr. knyha, 1998. Print.

Prokopova, Larysa, and Nina Totska. “Sotsiofonetychnyi narys ukrainskoho movlennia suchasnoi molodi (Social and phonetic sketch of Ukrainian speech of modern youth).” *Movoznavstvo (Linguistics)* 6 (1990): 17 – 26. Print.

Fashchenko, Marija. “Do problem orfoepii (To the problems of pronunciation).” *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva (Notes on Ukrainian linguistics)*. Odesa, 2000(9): 369 – 380. Print.

Надійшла до редакції 25 жовтня 2017 року.

PRONUNCIATION OF GROUPS OF SOUNDS OF UKRAINIAN RESPONDENTS OF POLYLINGUISTIC SPACE: STANDART AND DEVIATION

Maria Druzhynets

Department of Ukrainian language, Odessa National University named after I. I. Mechnikov, Odessa, Ukraine

Abstract

Background: The problem of the linguistic norm is one of the most urgent and most complex in modern linguistics. A weak or unstable linguistic norm is undoubtedly due to regular deviations from codified rules and is most often traced in oral speech. The fixation of cases of violation of the codified norm allows one to see the appropriate codification of one or another language unit and the influence of various factors on the justified rationing.

Purpose: The purpose of our research is to analyze the typical mistakes of the pronunciation of the sound compositions in the students' speech of the Transdnestrian State University named after T. Shevchenko, substantiating the percentage of Ukrainian citizens who possessed the codified norms, and to show the historical roots of the rules on the basis of first-prints of written monuments.

Results: The modern youth of Transnistria mainly reflects the simplification in the consortium groups, adheres to the two laws of orthoepia, which are the pronunciation of whistling before the sizzling and vice versa. In particular, 74% of the Transnistrian students have the norms of pronouncing whistling before sizzling, 66% - sizzling before whistling. But the greatest difficulty arises when pronouncing [ɫ] before whistling and sizzling. This norm is used only

in speech of the students of philology specialty in Ukrainian language and literature. But that is not all, pronunciation [д] as [дз], [л] as [дж] is in general the least learned orthoepic phenomenon, therefore, we treat it as unstable and often violated.

We can draw parallels between the modern Ukrainian pronunciation and the monuments, which recorded the changes that took place in the speech and which are orthoepic norm now. The same verbal peculiarities of sound compositions that were not recorded in monuments or were recorded occasionally, belong to the unstable and often violated although they have now become orthoepic ones.

Discussion: Unfortunately, the norms of pronunciation are ignored today, as evidenced by numerous speech deviations of the respondents. The codified norms of pronunciation, which were formed in close connection with the spelling, can be traced back to the manuscripts, the first prints of the old and the ancient Ukrainian literary language.

Key words: social inquiry, persistent and weak norms of pronunciation, deviation, whistling, sizzling, linguistic [d], [t], simplification in groups of consonants, Transnistria.

Vitae: Maria Druzhynets is a candidate of philology (PhD), professor, assoc. prof., postdoctoral student of Department of Ukrainian language at Odessa National University named after I.I. Mechnikov. Her areas of research interests include the history of the Ukrainian literary language, historical orthoepy, social phonetics, onomastics, dialectology, psycho-semantics.

Correspondence: mriiad68@gmail.com

Оксана Микитюк

УДК 811.161.2'38+81'366.5

АНТРОПОНІМНИЙ ПРОСТІР ДМИТРА ДОНЦОВА ЯК ВІДТВОРЕННЯ ДУХОВНОГО ТА ГЕРОЇЧНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Проаналізовано антропонімну лексику, яка хронологічно відтворює культурно-історичний розвиток народу від часів Русі і до кінця XVII ст., ідентифікує національну самобутність українців та є яскравим виразивальним чинником у творенні мовної картини світу. Власні назви інформаційно насичують текст, умотивовують необхідність суспільної ієрархії, увиразнюють науково-публіцистичний стиль, формують націєцентричні погляди та державотвірну позицію.

Ключові слова: лінгвостилістичний аналіз, антропонімна лексика, власні назви, Дмитро Донцов.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Подана стаття є частиною комплексного дослідження онімного простору науково-публіцистичного тексту, центральним компонентом якого є антропоніми, а периферію творять топоніми, теоніми, хрематоніми тощо. Предметом дослідження є антропоніми, тобто кількісно великий пласт слів, що утворює системну канву тексту. Власні назви (ВН) – це універсальна “лексична категорія тексту, яка бере участь в реалізації авторської концепції світобачення, у побудові художнього образу, зображенні його дій” (Lukash 1).

Насиченість твору зазначеними лексемами увиразнює позицію автора та сприяє актуалізації певних знань, бо “суть, сила, такого твору не в тому, що розумів під ним автор, а в тому, як він діє на читача” (Potebnya 49). Також антропонімна лексика формує історичне тло, увиразнює погляди культурних та політичних діячів, пов’язує в єдине ціле елементи твору і, таким чином, є національно-культурним ідентифікатором певного відтинку часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антропонімна лексика є об’єктом вивчення праць з лінгвістики тексту (Bohdan, Yeshchenko, Zahnitko, Kochan, Selivanova 329–334) та робіт, присвячених аналізу ВН у художніх творах (Beley, Hrytsenko, Krychun, Lukash, Moysiyyenko).

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасному мовознавстві відсутні праці, присвячені розглядові ономастичного простору Дмитра Донцова, не досліджено лінгвостилістичні особливості ВН науково-публіцистичного стилю. Відтак актуальним є вивчення антропонімної лексики, що формує націєвірну та державотвірну позицію у читача.

Формування цілей статті. Метою статті є з’ясувати роль антропонімного простору Дмитра Донцова як визначального чинника для характеристики духовного та героїчного минулого українського народу від часу Русі до XVII ст.

Поставлена мета передбачає розв’язок таких завдань:

- виявити, як антропоніми ілюструють мовну картину світу та індивідуальні особливості стилю автора;
- з’ясувати семантичне навантаження аналізованої лексики у творі “Дух нашої давнини”;
- проаналізувати функції антропонімів у тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдання твору “Дух нашої давнини” письменник-трибун визначив так: “Звертаюся в цій книзі до тих, які відчують в собі дух нашої великої Минувшини...” (Dontsov 4). Маркерами-увиразнювачами тексту слугує антропонімна лексика, що скеровує читача до тих постатей, що